

ПОТЕНЦІАЛ ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З УЧНІВСЬКОЮ МОЛОДДЮ ЗАСОБАМИ ШКІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ШКІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ

Левада О.М.

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Levada_Olga@mspu.edu.ua

У сучасних умовах державотворення та соціокультурних трансформацій в Україні особливої актуальності набуває проблема формування національно свідомої, духовно зрілої та морально відповідальної особистості. Освітня система відіграє ключову роль у цьому процесі, оскільки саме вона забезпечує не лише передачу знань, а й формування ціннісних орієнтацій, світогляду та громадянської позиції учнівської молоді. У контексті реформування української освіти, орієнтованої на компетентнісний підхід і гуманістичні цінності, особливого значення набуває виховний потенціал навчальних дисциплін.

Шкільний курс географії, як інтегративна дисципліна, що поєднує природничі та суспільні знання, має значні можливості для реалізації завдань національно-патріотичного та духовно-морального виховання. Він сприяє формуванню цілісного уявлення про взаємозв'язок людини, природи та суспільства, розвитку екологічної свідомості, просторового мислення, а також усвідомленню місця України у світовому геополітичному та культурному просторі. Через зміст навчального матеріалу, краєзнавчий підхід, аналіз соціально-економічних процесів і глобальних викликів географія формує в учнів почуття відповідальності за свою державу, повагу до національної спадщини та готовність до активної громадянської діяльності [2,5].

Духовність і моральність – це фундаментальні характеристики особистості, що проявляються у її поведінці, діяльності та системі життєвих орієнтирів. Під духовно-моральним розвитком доцільно розуміти безперервний процес розширення та зміцнення ціннісно-сислової сфери особистості, який передбачає формування здатності до усвідомленого вибору й оцінювання ставлення до себе, інших людей, суспільства, держави та світу загалом відповідно до загальнолюдських моральних норм і ідеалів [6].

Система загальної середньої освіти покликана не лише забезпечувати інтелектуальний розвиток учнів, а й формувати громадянина-патріота, здатного до активної участі в суспільному житті. Особливе значення має шкільний вік, який характеризується високою чутливістю до формування емоційно-ціннісної сфери, моральних установок та громадянської ідентичності. Саме в цей період

зкладаються основи світогляду, які відзначаються значною стійкістю та визначають подальший розвиток особистості.

Сучасна освітня парадигма орієнтується на виховання вільної, творчої, ініціативної та відповідальної особистості, здатної до саморозвитку та самореалізації. Водночас формування особистості неможливе поза соціокультурним контекстом, оскільки людина набуває своєї ідентичності лише у взаємодії з суспільством. У зв'язку з цим особливої ваги набувають такі якості, як патріотизм, громадянськість, повага до історико-культурної спадщини, готовність до служіння державі та відповідальність за її майбутнє [4].

У зазначених умовах суттєво зростає значення шкільного курсу географії як інтегративної навчальної дисципліни. На міжнародному рівні географія визнається однією з базових складових загальної освіти поряд із філософією, історією та іноземними мовами. Її освітній потенціал полягає у поєднанні природничого та суспільного знання, що дозволяє формувати цілісне уявлення про взаємодію системи «природа – людина – господарство».

Освітньо-виховний потенціал географії проявляється у кількох ключових напрямках. По-перше, географічні знання сприяють формуванню наукового світогляду, розумінню закономірностей розвитку природних і соціально-економічних процесів. По-друге, вивчення географії розвиває просторове мислення, що є важливим компонентом інтелектуальної діяльності особистості. По-третє, дисципліна формує екологічну культуру та відповідальне ставлення до навколишнього середовища, що є невід'ємною складовою сучасної громадянської свідомості [1].

Крім того, географія сприяє засвоєнню основ економічних знань, формуванню соціальних ролей («громадянин», «працівник», «дослідник»), що забезпечує підготовку учнів до активної участі в суспільному житті. Важливою є також комунікативна функція географії, оскільки знання про країни, народи та культури світу сприяють міжкультурному діалогу, розвитку толерантності та глобального мислення.

Інтегративний характер географії забезпечує формування комплексного стилю мислення, здатності до синтезу знань із різних галузей науки, зокрема астрономії, геології, економіки, етнографії тощо. Це сприяє міжпредметній інтеграції та поглибленню розуміння складних соціоприродних процесів.

Особливого значення набуває гуманістичний потенціал географії. Вивчаючи просторові аспекти життєдіяльності людства, учні усвідомлюють взаємозв'язок між природними умовами та розвитком суспільства, формують здатність до емпатії та розуміння культурного різноманіття. Одночасно географія сприяє усвідомленню власної національної ідентичності, місця України у світовому просторі, її історичного минулого та перспектив розвитку.

Отже, шкільний курс географії виступає важливим складником освітнього процесу, який забезпечує не лише засвоєння системи знань про природу, населення та господарство, а й формування ціннісно-сислової сфери особистості учнів. Його інтегративний характер і гуманістична спрямованість створюють передумови для цілісного поєднання інтелектуального розвитку з

національно-патріотичним і духовно-моральним вихованням. Послідовне вивчення географії сприяє формуванню наукового світогляду, розвитку просторового та критичного мислення, усвідомленню взаємозв'язків у системі «природа – людина – суспільство». На цій основі в учнів формується екологічна культура, відповідальне ставлення до довкілля, а також здатність оцінювати суспільні процеси крізь призму загальнолюдських і національних цінностей. Водночас зміст шкільної географії, зокрема її краєзнавчий компонент і висвітлення ролі України у світовому просторі, сприяє утвердженню національної ідентичності, вихованню патріотизму, поваги до історико-культурної спадщини та готовності до активної громадянської участі. Це забезпечує формування духовно зрілої особистості, здатної до самореалізації та відповідальної діяльності в інтересах суспільства і держави.

Таким чином, ефективне використання освітньо-виховного потенціалу шкільної географії, за умови впровадження сучасних педагогічних підходів, є важливою передумовою формування національно свідомих, морально стійких і соціально активних громадян України.

Список використаних джерел

1. Гришко С.В., Непша Я.Ю. Освітньо-виховне значення шкільного курсу географії у розвитку всебічно розвиненої особистості. *Географія та туризм: Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди* (26 лютого 2020 р., м. Харків) / за заг. ред. Муромцевої Ю.І. Харків :ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2020. С.41–45.
2. Донченко Л. М., Зав'ялова Т. В. Формування екологічних знань в курсі географії загальноосвітньої школи. *Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку: матеріали III Міжнар. наук.-прак. інтернет-конф.*, м. Бердянськ, 25-26 квітня. 2019 р. Бердянськ, 2019. С. 106–107.
3. Левада О.М., Гришко С.В., Непша О.В. Роль шкільного курсу географії у формуванні екологічної культури учнів. *Наука і техніка сьогодні. Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»*: журнал. 2025. № 3(44). С.566-582. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-3\(44\)-566-582](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-3(44)-566-582)
4. Назаренко Т. Шкільна географія як засіб формування національно-патріотичної свідомості учнів. *Витоки педагогічної майстерності*. 2015. Вип. 16. С.189-196.
5. Непша О.В. Потенціал шкільного курсу географії у проведенні національно-патріотичного виховання учнів. URL: https://www.researchgate.net/publication/343140484_Potencial_skilnogo_kursu_geografii_u_provedenni_nacionalno-patriotichnogo_vihovanna_ucniv (дата звернення: 12.04.2026)
6. Паламарчук Л. Б. Функції соціокультурної складової шкільної географічної освіти. *Освітологічний дискурс*. 2015. № 2(10). С. 229–240.